

Контроль і самоконтроль студентів за виконанням самостійної роботи в умовах дистанційного навчання

Відповідно до нових державних стандартів на аудиторні навчальні години не повинно відводитися більше 50% від усього часу роботи студента, а отже, зростає частка самостійної роботи.

Самостійна робота є основою для розвитку саме тих рис особистості, які необхідні, щоб самостійно здобувати потрібні знання, постійно і творчо вчитися, що є запорукою майбутнього професійного удосконалення фахівця, формуючим фактором побудови відповідної мотивації та навичок самоосвіти, такої необхідної в сучасному світі. Останнє неможливе без підвищення ролі самостійної роботи студентів.

Таким чином організація самостійної роботи студентів стає ключовим питанням педагогіки, психології і методики навчання, вимагаючи принципової перебудови і вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі.

Дослідженню різних аспектів процесу самостійної роботи, питань самоосвіти, самоосвіти вчителів присвятили свої роботи ряд вчених-педагогів – А. М. Алексюк, Ю. К. Бабанський, В. П. Безпалько, С. М. Дяченко, Б. П. Єсіпов, М. І. Жалдак, О. В. Заїка, І. Я. Лернер, О. С. Линда, Н. В. Морзе, Р. А. Нізамов, В. О. Сластьонін, О. М. Спірін, Н. Ф. Тализіна, А. В. Усова та ін.

Дистанційне навчання, разом з традиційним аудиторним навчанням, значно підсилює самостійну роботу студентів. Дистанційне навчання – це не лише данина моді чи бажання копіювати вдалі освітні рішення. Використовуючи засоби дистанційного навчання, можна вирішити ряд проблем, які неможливо розв'язати, користуючись лише традиційними технологіями навчання:

- можливість здійснення навчання без відриву або з мінімальним відривом від роботи;
- підтримка традиційного навчання, коли частка аудиторних занять «переводиться» у дистанційний режим роботи;
- проведення повноцінного дистанційного навчання поряд з традиційним для студентів з обмеженими фізичними можливостями, або тих, хто пропускає заняття через хворобу;
- проведення повноцінного дистанційного навчання замість традиційного у так званих форс-мажорних ситуаціях (оголошення карантину тощо);
- раціональне використання педагогічних кадрів, які мають високий рівень кваліфікації. З їхнім досвідом можуть ознайомитися багато студентів у найвіддаленіших кутках країни, використовуючи засоби дистанційного навчання;
- можливість використання диференційованого підходу, коли студенти мають різний рівень знань;
- модульність побудови програм навчальних курсів. Той, хто навчається, може самостійно обирати послідовність і темп навчання у відповідності до власних можливостей та потреб;
- здатність швидкої адаптації змісту дистанційних модулів до побажань викладачів і студентів.

Дистанційне навчання, як правило, ототожнюють винятково з повноцінним електронним Інтернет-навчанням. Однак це не зовсім правильно, оскільки дистанційне навчання може бути різним: кореспондентське навчання, електронне навчання в режимі реального часу або у режимі off-line, з використанням глобальної або локальної мережі чи за допомогою так званих навчальних пакетів, записаних на CD-ROM або жорсткому диску комп'ютера тощо. Дистанційне навчання одержало найбільше поширення в США. У Великобританії, наприклад, таке навчання обов'язково містить регулярні очні зустрічі у вихідні дні або короткі візні модулі. Такі програми доречно назвати змішаними і саме вони здобувають все більшу популярність. Однак дистанційне навчання має очевидні мінуси і у чистому виді не занадто ефективне, тому скептично сприймається багатьма фахівцями. Основний недолік чистого дистанційного навчання – брак ефективного очного спілкування і контролю, через що немає гарантії, що людина з дипломом дистанційної програми – якісний фахівець. Тому освітня галузь ще не готова визнати такий диплом як повноцінний. Дистанційне навчання найчастіше сприймається як повноцінний інструмент для навчання, і в цьому основна помилка. Такий метод одержання знань припускає обов'язковий елемент спілкування і контролю в очному форматі. При вмілому поєднанні різних освітніх технологій дистанційного навчання його недоліки можна звести до мінімуму. Тим більше що чисті формати навчання цілком можливо залишаться у минулому.

Здійснення оперативного контролю за навчальною діяльністю тих, хто навчається за допомогою дистанційних курсів, є досі однією з основних проблем дистанційного навчання.

В умовах дистанційного навчання викладач-тьютор особливу увагу має приділяти коригуванню, оцінюванню, моніторингу процесу і результату самостійної роботи студентів, а отже середовище, в якому здійснюється навчання, повинно містити засоби для ефективного контролю за навчальною діяльністю студентів. Це такі широко розповсюдженні засоби, як тестування, анкетування, метод рейтингового оцінювання, проектно-комунікативні методи (система семінарів через Інтернет, відеоконференції і т.д.), які базуються на особистому спілкуванні усіх учасників навчального процесу.

Тому варто зазначити, що контроль в умовах дистанційного навчання не зводиться тільки до тестування, хоча воно і відіграє важливу роль при оцінюванні знань студентів.

Контроль виконує дві основні функції: коригуючу і стимулюючу. Суть коригуючої функції – в своєчасному виявленні різноманітних недоліків в процесі навчальної діяльності і внесення змін, якщо необхідно, в цю діяльність для пришвидшення розв'язування поставленої задачі. Без таких коригувань діяльність може суттєво відхилитися від правильного шляху розв'язування навчальної задачі. Суть стимулюючої функції полягає в тому, що очікування контролю створює для людини досить сильний

зовнішній стимул до діяльності, який стає значним доповненням до внутрішніх мотивів. Без такої стимуляції діяльність могла б не початися взагалі, а якщо і почалася б, то можливо швидко закінчилася б [1].

Коригуюча функція контролю в умовах ДН здійснюється за допомогою засобів проектно-комунікативного характеру, які базуються на особистому спілкуванні всіх учасників навчання, за допомогою таких засобів, як чат, електронний семінар, аудіо-відеоконференція і т.д., які наявні в середовищі. Нижче наводиться схема здійснення коригуючої функції контролю в умовах дистанційного навчання (рис. 1).

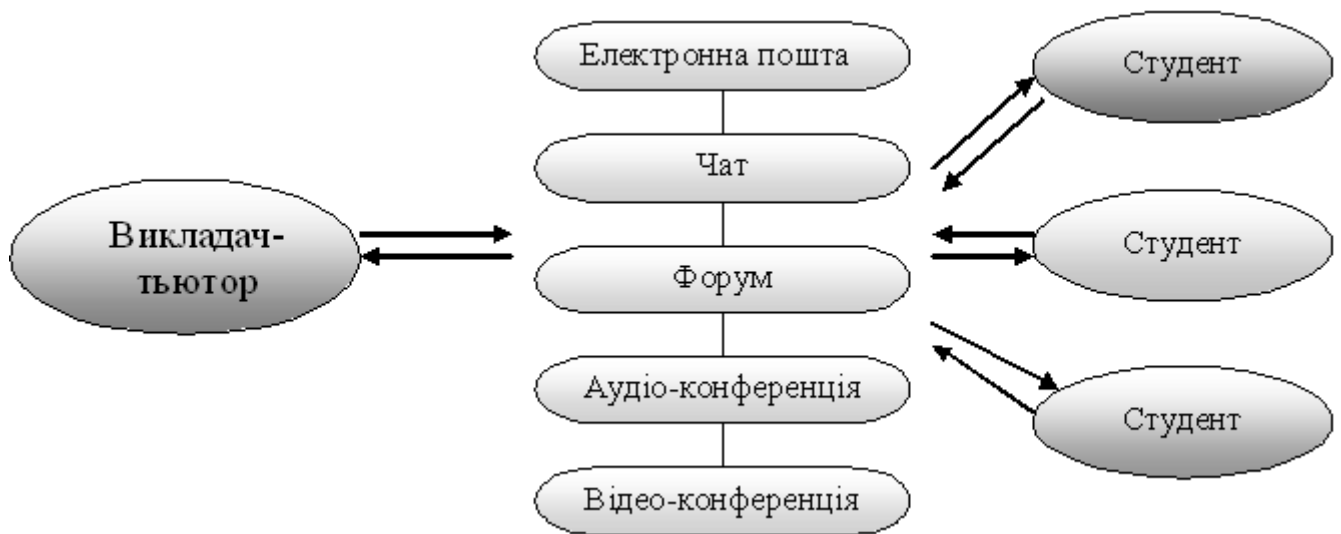

Рис.1 Схема здійснення коригуючої функції контролю в умовах дистанційного навчання

В наведеній схемі здійснюється два види взаємодії: – «Викладач-тьютор – студент» (за допомогою засобів телекомунікації викладач-тьютор має змогу контролювати навчальний процес, організувати дискусії, стимулювати, направляти, коригувати, мотивувати студента); – «Студент-студент» (взаємодія між студентами є не менш важливою, ніж взаємодія між студентом і викладачем. Студенти можуть спільно вирішувати навчальні проблеми, обмінюватися досвідом, коригувати і стимулювати один одного).

Коригування та стимулювання навчального процесу здійснюється, зокрема, застосуванням тестування, яке детальніше розглянемо нижче.

Процес контролю передбачає два етапи: – проміжний контроль на основі самоконтролю студента; – заключний (вихідний) контроль. Здійснення проміжного контролю дає змогу студенту пройти тестування (при необхідності багаторазово). При заключному контролі здійснюється тестування знань студента і результат заноситься у базу даних рейтингу студентів, забезпечуючи статистику навчання. Метою рейтингової системи оцінювання знань студентів є комплексне оцінювання якості навчальної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. Головне призначення рейтингової системи полягає у підвищенні мотивації студентів до навчальної роботи шляхом її диференціації, а також у поліпшенні рівня організації самостійної навчальної роботи студентів в умовах дистанційного навчання. Рейтингова система є кумулятивна і використовується для оцінювання системної роботи студентів протягом всього періоду навчання.

У рейтинговій системі підсумкова оцінка нараховується шляхом підсумовування поточних оцінок (балів). Перевагою подібної системи є можливість диференціації оцінки поточних видів робіт залежно від їх навчального значення. В [6] проаналізовано функції рейтингового оцінювання.

Аналітична й інформаційна функції. Завдяки більшій кількості задіяних балів, використання рейтингового оцінювання дає змогу детально розглянути і проранжувати усі дрібні деталі необхідних контрольованих знань і умінь та показати студенту, які саме недоопрацювання навчального матеріалу заважають йому в навчальній діяльності.

Функція управління навчальною діяльністю. Ця функція здійснюється неявно через аналіз помилок, який показує, що саме необхідно засвоїти й удосконалити.

Мотивуюча функція. У процесі рейтингового оцінювання якості навчальної діяльності студент звикає критично розглядати своє навчання, знання і уміння з точки зору їх необхідності і достатності, повноти і глибини оволодіння навчальним матеріалом, що створює додаткову мотивацію в навчанні.

Розвиваюча функція. В процесі такого контролю, як результат, у студента розвиваються критичність мислення, почуття системності і взаємозалежності знань і умінь, здатність аналізувати свою діяльність з позицій її самодостатності і необхідних результатів.

У процесі самостійної роботи студентів спостерігається пряма залежність: чим більше місця і ролі відводиться самостійній роботі, тим більш дієвим і різнобічним повинен бути контроль як основна форма, за допомогою якої викладач може стежити за характером і успішністю роботи студентів, щоб належним чином коригувати і спрямовувати її. Контроль також повинен обов'язково містити необхідні коригуючі програми, причому ефективнішим є контроль не за результатом (виконане/невиконане, правильно/неправильно), а за процесом самостійної роботи. Оскільки найціннішим в самостійній роботі є знайдені і використані студентом в процесі діяльності шляхи пошуку, постановка і вирішення проблеми і найголовніше – прийняття рішень. І тому найціннішим є коригуючий контроль в процесі

самостійної роботи, а не в її результаті. Таким є рефлексивний контроль, який здійснюється у вигляді обміну думками між студентами і викладачем в рівноправному діалозі. Засоби дистанційного навчання (теле-, відео-конференції, форум, чат) дають змогу реалізувати рефлексивний контроль у вигляді діалогу між студентами і викладачем, причому з'являються такі позитивні сторони контролю, як:

- необхідність систематичного проведення контролю не вимагає значних затрат часу для студентів;
- студенти почувають себе вільніше, розкутіше перед викладачем, оскільки фізично учасники діалогу знаходяться в різних місцях;
- студентів не лякає контроль, оскільки відбувається «маскування» контролю під дискусію, консультацію, діалог.

Постійне очікування систематичного контролю-діалогу поступово переростає від «необхідного для викладача» до «стійкої власної потреби» і, таким чином, формує самоконтроль студента за власною діяльністю. Самоконтроль – це вміння критично ставитись до своїх вчинків, дій, регулювати свою поведінку і керувати нею [1; 2]. Самоконтроль є важливим компонентом організації самостійної діяльності студента в умовах дистанційного навчання. Такий вид контролю, як тестування, добре пристосований для самоконтролю і виправдав себе в дистанційному навчанні. Виділяють кілька груп тестів [4]:

1) тести з відповідями для вибору різних видів:

- тести-розпізнавання, які вимагають альтернативної відповіді («так» або «ні», «згодний» або «незгодний» тощо);
- тести-розрізнення, містять варіанти відповідей, з яких треба вибрати один або кілька;
- тести-завдання, де маючи умову завдання і потрібні дані, студент вибирає правильний з наведених варіантів відповіді;

2) тести, що не містять еталонів (варіантів відповідей):

- тести-підстановки, в яких у завданнях пропущенні деякі складові - слова, елементи схем, графіків тощо і студент повинен заповнити пропуски;
- конструктивні тести не містять підказок і варіантів відповідей, студент самостійно конструює відповідь;
- тести-завдання, де, маючи умову завдання і потрібні дані, студент сам повинен дати однозначну правильну відповідь;
- тести-процеси, призначені для перевірки підготовленості студентів до розробки змісту й послідовності різних процесів.

Здійсненню контролюючої, мотивуючої і стимулюючої функції в дистанційному навчанні при самостійній роботі сприяє використання відкритого доступу до електронного журналу (рейтингу), що дає змогу студентам оцінити результати своєї діяльності, сформувати уміння здійснювати рефлексію. Як показує досвід, у процесі організації дистанційного навчання використання рейтингової системи дає змогу максимально підсилити мотивацію навчання, коли всі студенти групи, які навчаються в одному дистанційному курсі, постійно мають змогу бачити кількість набраних ними балів за даний модуль або за всі пройдені теми, та рейтинг інших учасників. Такі умови максимально стимулюють їх до підвищення активності у навчанні. Це все досягається завдяки відсутності часового розриву між вивченням нового матеріалу, виконанням завдань і контролем досягнутих знань.

В умовах повноцінного дистанційного навчання збільшується ризик фальсифікації навчання, коли замість зареєстрованого в середовищі навчання учня завдання виконує інша особа. Тому використовують різні технічні засоби для ідентифікації учня. В основному процес ідентифікації в навчальному середовищі проходить в два етапи:

- реєстрація учня в середовищі навчання, під час якої індивідуальні дані учня (ПІБ, стать, вік тощо) заносяться в систему і учасник навчання отримує персональний пароль для входу в середовище;
- «вхід» учня в середовище.

Кожен учасник навчання перед тим, як розпочати роботу в середовищі, повинен увійти в нього, використовуючи власні ім'я і пароль за допомогою спеціальної форми входу. Таким чином усі дії, які буде здійснювати учень в процесі навчання в середовищі, будуть автоматично ідентифіковані як його власні.

Для більшої надійності можна використовувати три типи ідентифікації:

1) *те, що ви знаєте*. Це найпоширеніший (описаний вище) спосіб ідентифікації за допомогою пароля;

2) *те, що ви маєте*. Ідентифікація за допомогою магнітних карток, ключів тощо;

3) *які ви є*. Для даної ідентифікації використовують індивідуальні особливості учасника навчання:

- відбитки пальців (один з найпростіших у використанні, зручний і надійний спосіб);
- геометрія руки (сканування внутрішньої, зовнішньої або бокової частини руки);
- райдужна оболонка ока (сканування плям на поверхні ока);
- сітківка ока (сканування сітківки ока);
- геометрія обличчя (ідентифікація за допомогою рис обличчя);
- голосова ідентифікація (простий у використанні спосіб, недоліки – недостатньо високий процент надійності (наприклад, проблеми ідентифікації під час застуди тощо));
- клавіатурний почерк (ритм друкування – аналізує спосіб друкування тієї чи іншої фрази);
- підпис (використання спеціальних ручок, чутливих до тиску столів тощо).

Усі методи ідентифікації різні за ступенем надійності, і, як правило, із зростанням ступеня надійності значно зростає і ціна системи. Найбільш поширеними сучасними способами ідентифікації в

умовах дистанційного навчання залишається спосіб ідентифікації за допомогою імені і паролю. Однак в перспективі можливі і інші, надійніші, способи ідентифікації.

Вводячи в традиційний навчальний процес елементи дистанційного навчання, потрібно пам'ятати, що дистанційно доречно «підтримувати» ті дисципліни, у яких самостійне вивчення матеріалу важливіше безпосереднього спілкування з викладачем. У таких предметах, як іноземна мова, мистецтво переговорів, маркетинг тощо, варто дуже уважно і педагогічно виважено використовувати елементи дистанційного навчання, оскільки їх особливості – необхідність постійного очного спілкування. Однак є дисципліни, які тільки виграють від дистанційного подання навчального матеріалу (наприклад, майже усі дисципліни інформатичного циклу). Важливий той момент, що часу на глибоке осмислення матеріалу залишається значно більше завдяки можливості здійснення повторного опрацювання матеріалу і наявних посилань. А якість й актуальність навчальних матеріалів підтримувати набагато простіше в порівнянні з будь-яким підручником: вони зберігаються на сервері й постійно оновлюються фахівцями. Використання аудіо-відео матеріалів, рольових педагогічних ігор, тренажерів, імітаторів обладнання дає змогу зацікавити й утримувати увагу того, кого навчають, перетворивши процес здобування знань на більш цікавий та ефективний.

Іншою, не менш важливою проблемою є те, що для того щоб постійно повертатися до дистанційного курсу, студент повинен бути потужно мотивований на результат. Така проблема не виникає у форматі здійснення дистанційної «підтримки» традиційного навчання, без проходження якої студенти не допускаються до складання заліків чи екзаменів. А якщо мова йде про більш самостійне дистанційне навчання, або цілком індивідуальне навчання у дистанційному форматі (для студентів з обмеженими фізичними можливостями тощо), то людина мотивує себе сама. Але чи може людина бути висококваліфікованим фахівцем, якщо вона не в змозі сама себе організувати? Можна сказати, що дистанційне навчання – це тест на професійну придатність. Втім сьогодні спостерігаються позитивні процеси: стає усе більше людей, які прагнуть вчитися самостійно і розуміють важливість здобуття не тільки знань, але й навичок їх використання в практичній діяльності. У перспективі можна говорити про злиття різних форм навчання в єдиний формат. Буде відбуватися зміна як дистанційних форм навчання, так і традиційної. Вони будуть рухатися назустріч одні одним, дистанційні елементи будуть включатися у формат аудиторного навчання.

Література

1. Заика Е. В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе / Е. В. Заика // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №5-6. – С. 13-19, С. 21-32.
2. Калашник Н. Г. Самостійна робота – потужний засіб сучасної освіти і виховання: Навчально-методичний посібник з питань формування естетичних смаків студентської молоді в навчально-виховному процесі / Н. Г. Калашник, В. Л. Вертегел. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2005. – 326 с.
3. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання математики / М. І. Жалдак // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2003. – Випуск 7. – С. 3-16.
4. Жевакіна Н. В. Про ефективність дистанційних технологій навчання/ Н. В. Жевакіна, Г. О. Фрейман // Освіта Донбасу. – 2004. – №21(103). – С. 73-78.
5. Смирнова-Трибульская Е. Н. Основы формирования информатических компетенций учителей в области дистанционного обучения. Монографія / Смирнова-Трибульская Е. Н. – Херсон: Айлант, 2007. – 704 с.
6. Дистанційний навчальний процес: Навчальний посібник/ [за ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка]. – К.: Міленіум, 2005. – 292 с.
7. Рамський Ю.С. Огляд дистанційного навчання в Україні / Ю. С. Рамський, М. А. Умрик // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: Зб. наук. праць: в 3-х т. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2008. – Т.3: Теорія та методика навчання математики. – 2008. – С. 42-51.